

Буро Бодрожих*Институт за политичке студије, Београд***СРБИ И ЈУГОСЛАВИЈА: ПОЦЕПАНИ НАРОД
У ПОДЕЉЕНОЈ ЗЕМЉИ*****Сажетак**

Овим радом указује се да је историја Срба у Југославији, најопштије казано, представљала историју поцепаног народа у подељеној земљи. Јужнословенска подељеност долазила је од различитих религија и различитих историјских традиција југословенских народа. Историја, ма колико се историчари позивали на научну методологију и објективност, увек представља политику примењену на прошлост. Актуелни политички тренутак односи превагу над критичким приступом. Тезом о Југославији као „вештачкој“ и „версајској творевини“, створеној искључиво вољом великих сила, понавља се, тиме и легитимизује, став њених, од почетка, непријатеља и рушитеља. Тврдити да је Југославија настала искључиво вољом и напорима њених народа представља заблуду. Али, исто тако, тврдити да такве воље није било ни у најмањој мери, како код Срба, тако и других јужнословенских народа, представља не мању грешку.

Кључне речи: Србија, Велика Србија, Југославија, Срби, Хрвати, језик, религија.

---

* Рад је настао у оквиру научног пројекта бр.179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Док је Југославија трајала, она је не само за политичаре већ и за научнике, а нарочито историчаре била чињеница колико неспорна толико и историјски законита. У ближој, али и далекој прошлости требало је наћи разлоге који, уз то што оправдавају настанак заједничке јужнословенске државе, представљају и логичан завршетак једног историјског процеса. Историјске неприлике оличене у страниој окупацији само су могле одложити али никако спречити ову неминовност вођену историјским законима. Такав приступ био је опште место, од уједињења 1918, па све до разарања 1991. године.

Разарање југословенске државе није донело другачији приступ: промењена је само радна хипотеза. Настанак Југославије више није догађај којем у прошлости треба пронаћи разлоге и узроке који га чине неминовним. Напротив, полази се од пропасти а истраживањем по прошлости треба дати потврду о неминовности краја једне, како кажу, вештачке творевине. Дакле, задатак је утврдити зашто је Југославија морала нестати.

На овај инверзни прилаз историји Југославије упућује и забелешка Бранка Петрановића, који каже: „У историјском медитирању и историографским прилазима све више наилазимо да је 1918. била историјска девијација, погрешна процена водећих људи Србије, нека врста историјске заблуде због које данас испаштамо. Једноставно, догађај који није историјски припремљен; показало се, без историјске основе. За једне историчаре, 1918, нису постојале објективне историјске претпоставке за уједињење, а за друге Југославија је била резултат борбе југословенских народа од краја XVIII века.“¹

Тешко је у оваквом приступу избећи да наука не буде у служби текуће и дневне политике, актуелни политички тренутак односи превагу над критичким приступом. Штавише, она се данас ставља у службу личне или колективне фрустрације. Нису томе одолели ни они историчари који се, с пуним правом, држе за водеће. Код Милорада Екмечића налазимо: „Средином 1914, кад се завијорило велико разрачунавање свијета, није почела борба за стварање заједничке југословенске државе,

---

¹ Бранко Петрановић, *Југословенско искуство српске националне интеграције*, Београд, Службени лист СРЈ, 1993, стр. 27.

него се практично почела завршавати борба за њу.² И још ће казати: „Програм југословенског уједињења био је историјска неминовност“.³ После ћемо код истог аутора прочитати: „Да је уједињење Југославије 1918. зависило само од Југословена, они се не би ни ујединили.“⁴

Историја је непрестани процес враћања на људе и догађаје који се доводе у везу са савременошћу и тумаче изнова. У тумачењима су увек присутне и политичке намере, те је историја, у доброј мери, политика примењена на прошлост. Читање и учитавање историје увек су представљали и херменеутички проблем. Према томе: „свако виђење прошлости је особена конструкција, а никада ‘објективна’ реконструкција нечега ‘како је стварно било’“.⁵ Постоји и досетка која се приписује совјетским историчарима: „Тако је тешко предвиђати прошлост“.⁶

1. ПОЦЕПАНА ЗЕМЉА

Одреднице о поцепаним и подељеним земљама, дате у наслову раду, налазимо код Самјуела Хантингтона. Подељеним земљама он назива државе у чијим границама су обухваћени народи који припадају различитим културама, а основа сваке културе дата је религијом. Подељене земље суочавају се са великим, готово непремостивим тешкоћама у вези одржавања свог јединства, које је могуће само у условима ауторитарне владавине која се базира на атеистичкој идеологији. Поцепана земља – за разлику од подељене – има једну преобладајучу културу која је смешта у један цивилизацијски оквир, али је њене вође желе преместити у неку другу културу. У поцепаној земљи главне разлике настају због спољно-политичке оријентације земље, а мање због економског система и државне структуре.

Од самих својих почетака, Србија може послужити за огледни пример поцепане земље. Од самог настанка модерне Србије уследило је политичко груписање према питањима

2 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд, Просвета, 1990, стр. 19.

3 *Исто*, стр. 112.

4 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*, Београд, Просвета, 1989, стр. 16.

5 Томас Бремер, *Крст и Кремљ: мала историја Православне цркве у Русији*, Београд, Алтера-Просвета, 2012, стр. 65.

6 *Исто*, стр. 67.

спољне политике. „У историји кнежевине, – запазио је Нил Попов – унутрашње живљење готово није могуће оделити од спољних одношаја.“⁷ Главне разлике међу политичким партијама, кад се погледа историјат политичких борби, испољавале су се у спољној политици. Дакле, основ политичког груписања у Србији настаје на тему где припадамо: Русија или Европа – до дана данашњег.

Милорад Екмечић указује на унутрашњу поцепаност српског друштва, оличену и у стремљењима српске политичке и интелектуалне елите у питањима спољнополитичке оријентације у време стварања Југославије. Тежње за модерном државом изграђеном по западноевропским моделима и блиско савезништво с Русијом носили су унутрашњу противречност која се тицала и формулације ратних циљева у рату који је отпочео 1914. године. „Постојање истовјетне фразеологије о свесловенском ослобођењу, иако с различитим садржајима, српској дипломатији је наметало одређене обавезе. Све док се у рату одржавала офанзивна и оптимистичка расположења Русије, и док је постојала свијест да ће она из ратног разрачунавања изићи као побједник над Њемачком, те су обавезе могле лако да угрозе основу српске политике и да радикално измијене српске ратне циљеве. Тако је – вели Екмечић – Србија и године 1914. показивала основну слабост своје модерне историје. Њено словенство и православље везали су њен брод за Русију, њени стратешки и дугорочни државни интереси, усмјереност њене културе и структура друштва, вукли су је на Запад.“⁸ То је био разлог да се Србија, како каже Екмечић „од септембра 1914. будила у једној мори коју јој је наметао несклад између њеног словенског поријекла, словенске природе њене националне идеологије и интереса српског друштва да живи на западу даље од руског истока од којег је његова интелигенција бјежала.“⁹

Да би дошло до успешног редефинисања културног идентитета, потребно је – сматра Хантингтон – да се испуне одговарајући предуслови: „Прво, политичка и економска елита земље требало би уопштено да подржи то питање. Друго, јавност би требало бар да буде упозната са редефинисањем

7 Нил Попов, *Русија и Србија*, Београд, стр. 4.

8 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, стр. 202.

9 *Исто*, стр. 241, 242.

идентитета. Треће, доминантни елементи цивилизације домаћина, у највећем броју случајева Западне цивилизације, требало би да буду вољни да прихвате конвертита.¹⁰ Обично такве земље добију јанусовски изглед, а њихове вође их онда почну називати мостом између различитих цивилизација, као да је мост нешто значајно а не једна „вештачка творевина која повезује два чврста ентитета, али није дио ниједног“.¹¹ И за Југославију се говорило да има бити земља мисије у којој ће се извршити синтеза културе, мост између Истока и Запада: „Ми хоћемо јединство политичко да бисмо омогућили развитак културни до максимума, да би се довршило давно започето стапање културе Истока и Запада у једном модерном облику“.¹²

2. ПОДЕЉЕНА ЗЕМЉА

У подељеној земљи припадници важнијих група једноставно кажу: „Ми смо друкчији људи и припадамо друкчијим местима.“¹³ Анте Трумбић, председник Југословенског одбора, у јеку борбе за међународно признање Југославије, писао је: „Хрватска народност је западна, јер се развила у атмосфери Западне Европе и директно по утицајем Француске револуције. Тај је утицај код Срба био мање директан и појам народности је бизантински, везан с црквом, има карактер оријентални као и код осталих православних Словена, који су се развили под упливом политичким и вјерским Бизанта.“¹⁴

Јужнословенска подељеност долазила је од различитих религија и различитих историјских традиција. На различиту цивилизацијску припадност Срба и Хрвата, одређену различитом вером и различитим историјским традицијама, упућивао је и Никола Пашић. Он је то учинио у расправи *Слога Србо-Хрвата* насталој деведесетих година XIX века. Пашић је никад није објавио овај рукопис и за њега је знао само најужи круг људи, његових истомишљеника.¹⁵ У њему

10 Самјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Подгорица, ЦИД, 1998, стр. 154 и 155.

11 *Исто*, стр. 166.

12 Миливој Павловић, Проблеми Јужног Словенства, „Дело“, књ. 72, Ниш, 1915.

13 Самјуел Хантингтон, *Исто*, стр. 154.

14 Анте Трумбић, *Двије политике*, Сплит, 1923, стр. 20.

15 Ђорђе Станковић, *Никола Пашић, савезници и стварање Југославије*, Зајечар, Задужбина

су анализирани и чиниоци који позивају на уједињење, али и они који говоре супротно а тичу се особености културе и цивилизацијске припадности. Дајемо шири навод Пашићевих размишљања на ову тему, ако ни због чега другог оно да би смо учинили упитним теорију заблуде према којој су кључни актери на српској политичкој сцени пристали на Југославију из незнања с ким се удружују.

Вера обликује карактер једног народа и његову културу, али и народни карактер даје обличје вери. У православљу словенски народ пронашао је онај вид вере који највише одговара његовом карактеру. Словенски карактер неподударан је с римокатоличком традицијом, политиком и тежњама Рима. Никола Пашић о томе каже: „Католицизам само зато није победио, источну цркву што су носилац ове били Славени. Славенски карактер, тамо где је најјачи био одржао је православље у чистини. То значи славенски дух, славенски карактер, славенске особине над осталим народима, спојена је с православљем. Или православље је она вера хришћанска, која се може сложити са чистиним душе и срца карактера славенских народа – славенске особине.“¹⁶

Нису се сви Словени показали једнако отпорним, нити су се једнако опирали навали римокатолицизма. „Хрвати и Пољаци и ако су се с почетка противили више или мање замени славенске проповеди Христове науке с латинском, није дуго потрајало па су исту борбу напустили и примили католичанство и у њему потражили наслона против своје браће. Хрвати противу Срба а Пољаци против Руса и непрестано су били у служби запада противу православног словенства – до најновијег доба.

Моћ и слава католичких папа сматрали су као моћ и славу своју сопствену. У апостолског ћесара имају свога владоца и на њега гледе као на свога највећег заштитника па било то противу Турака или православних Словена.

Дух езујитско-католички није нигде јачи него у ова два народа словенска, и тај дух изгризао је душу славенску тако

Никола Пашић, 1995. стр. 27.

16 Никола Пашић, *Слога Србо-Хрвата*, Београд, Време књиге, 1995, стр. 63.

да је остало само тело и говор а срце је везано успоменама и тадицијама, који су супротни и православљу и Словенству.¹⁷

Са своје стране можемо додати да Хрвати, као и Пољаци, сањају некакву велику државу коју ће им Запад поклонити као награду за издају словенске ствари.

Главног противника јужнословенског јединства Пашић је видео у Ватикану, па полазећи од те чињенице он каже: „Но да се разумемо. Ми не тражимо да мењате веру. Ми тражимо да измените дух хрватски којим сте задахнути Ватиканом и идејама апостолских ћесара, заједницом круне мађарске. Ми тражимо да прекинете са тим силама, које су тело ваше заразиле и ослабиле а дух ваш претвориле у дух непријатељски српскоме народу, слави и величини. Кидајте са тим својим старим ортацима, одбаците сваки даљи дах њихов и запршите те струје на вама, а с вером радите како знате, то је ствар ваше савести, ваше воље, вашег индивидуалног гледишта.

Нећемо крити да би нам мило било да се загрлимо и на том пољу, радовали би се кад би увидели доиста унутрашње ваше убеђење да тражите спаса душе своје у православној цркви, али се ни најмање не радујемо прекрштенима из ината Ватикану, што боље вас не помаже, или из пркоса Маџарима, што вам историска права Троједнице не признају, или их сужавају.¹⁸

Једини спасоносни пут, словенски пут, једини начин слоге Срба и Хрвата могућ је једино ако би се Хрвати одрекли своје традиционалне политике, одрекли се Ватикана. Овакав заокрет, међутим, није могућ, јер није лако уклонити хиљадугодишње искуство, оно што се стекло у крви и успоменама, животу и обичајима. Требало би кроз низ генерација потирати оно што се укоренило у души. Из свега реченог, Пашић закључује: „Српски народ и хрватски народ сада како стоје нису два тако блиска народа као што се чини на први поглед иако говоре један језик и имају једну књижевност – јер што је главно за снагу и моћ једне државе они иду сасвим противположеним путевима. – Иду уједињењу српско-хрватском сасвим супротним правцем и то таквим, да кад би та два народа већ била у једној држави

17 *Исто*, стр. 65.

18 *Исто*, стр. 120, 121.

довели би је брзо пропасти у тренуцима када би се захтевала њихова слога у одбрани њихове заједнице.¹⁹

3. ЈУГОСЛОВЕНСКИ ИЗАЗОВ

Велике силе, свака из својих разлога, дуго су се супротстављале стварању југословенске државе. „Француска и Енглеска дуго су се одупирале растурању Аустро-Угарске, што је било предуслов уједињења, Италија је била противник стварања снажне словенске државе на источној обали Јадрана, док је царска Русија настојала да задржи свој положај и преко проширене Србије осигура излаз на Јадранско море.“²⁰ С доста резерви треба узети тезу Милорада Екмечића, који каже: „Југославију 1918, као државу коју је српски народ сматрао својом и у њој настојао да нађе меру свом развоју, створила је Европа према својим потребама. Европа је Југославију градила, Европа је ту државу и разградила.“²¹ Против уједињења истицани су верски, културни и идеолошки разлози и различите традиције. Верско питање било је незаобилазно у свим разговорима по питању евентуалног уједињења. „Католичке земље (Француска, Италија) и православна Русија, објашњавале су отворено или прикривено свој отпор уједињењу између осталог и верским разлозима.“²² Вилсонових 14 тачака из ноћи 8. на 9. јануар 1918. године нису јасно указивале будућу судбину Аустро-Угарске. У десетој тачки помиње се право народа на аутономију у оквиру Монархије, а тачка једанаеста предвиђала је обнову српске независности уз излазак на море. Из њихових даљих предлога види се да је то предвиђано у северној Албанији. Није то била никаква српска тековина, јер је право изласка на море предвиђано за све националне државе, без обзира да ли су на њиховим обалама имале свој етнос.²³

Средишње место антијугословенског деловања, где се ради на искорењивању саме идеје југословенства, била

19 Исто, стр. 96.

20 Драгољуб Р. Живојиновић, *Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995, стр. 111.

21 Милорад Екмечић, *Срби на историјском раскрићу*, Београд, Српска књижевна задруга, 1999, стр. 434.

22 Драгољуб Р. Живојиновић, *Исто*, стр. 111.

23 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*, књ. 2, стр. 773.

је римокатоличка црква. „Сви покрети против уједињења Југославије, сем оних инспирисаних из Бугарске и исламских земаља, завршавали су се у надбискупским уредима.“²⁴ Главно је било указати римокатолицима да би јединство са Србијом за њих било погубно, за њихов идентитет и опстанак. У питању јужнословенског уједињења, став Ватикана био је потпуно одређен и чврст: одбијана је свака помисао на уједињење, „а такво гледиште оправдавано политичким, културним, стратегијским и верским разлозима и традицијама“.²⁵

Према Југославији, Ватикан је наставио политику коју је водио према Србији, а та политика била нескривено непријатељска. Подстицаји за рат против Србије нису долазили само из Берлина, него и из Ватикана. Курија, њена штампа и хијерархија, сву одговорност за Сарајевски атентат приписале су Србији, њеној влади и војсци, залажући се за „кажњавање Србије“ у једном ограниченом рату који је унапред проглашен „праведним“. „Подршка коју је Курија и католичка хијерархија пружила у данима јулске кризе Аустро-Угарској и њеној политици отвореног обрачуна са Србијом била је потпуна и безрезервна.“²⁶

„Током трајања рата, Ватикан је очекивао пораз Србије, радио на томе и на њеном уклањању са карте Европе. Како то није било могуће, невољно је пристао на њену обнову у ранијим границама, под условом да не ремети будући европски мир. Залагао се да се од Србије одузму области стечене у другом балканском рату. Такав став добио је свој потпун израз у папиној мировној ноти, у којој Србија није била ни споменута; то је наишло на оштру критику Савезника и српске владе, иако она није довела до промене става. За такво решење Ватикан се залагао до краја рата.“²⁷ Уклањање Србије са политичке карте био је најбољи начин да се елиминише присуство и утицај Русије на Балкану, чиме би се створили услови за прозелитски рад.²⁸

24 Исто, стр. 672.

25 Драгољуб Р. Живојиновић, *Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914-1920*, стр. 269.

26 Исто, стр. 36.

27 Исто, стр. 268.

28 Исто, стр. 46.

Кључни чиниоци настанка Југославије везани су уз војну пропаст Аустроугарске монархије. Аустр-Угарска монархија распала се на начин који није оставио много избора ни српској влади, ни Југословенском одбору, нити савезничким силама. Аустријски цар Карло I чинио је очајничке покушаје да унутрашњом реформом спаси монархију, обећавајући Словенима њихов део царства. Нико није ни обраћао пажњу на те покушаје, ствари су ишле својим током, пропаст монархије била је неминовна. Расуло на фронтима и осипање војне моћи ничим се нису могли зауставити, ни преким судовима. Након пробоја Солунског фронта, аустроугарске трупе је захватило потпуно расуло. Кад пропадне армија пропала је и држава, па је тако било и са Аустроугарском, једна по једна покрајина кидала је везе са Бечом. Постављало се питање какви политички ентитет ће се обликовати на развалинама Аустро-Угарске монархије.

Србија никако није могла бити на добитку ако би послератна решења довела до формирања више мањих, међусобно супротстављених ентитета. Идеја јужнословенског здруживања виђена је као боље решење, па је југословенски програм постао један од ратних циљева Србије. У једној циркуларној ноти од 4. септембра 1914. српска влада је саопштила да је њен циљ стварање једне „јаке југозападне словенске државе, у коју ће ући сви Хрвати и сви Срби и сви Словенци“.²⁹

Екмечић наводи мишљење лорда Бакстона, од 1903. шефа утицајног Балканског комитета у Лондону, који је протежирао бугарске интересе у Македонији и био несклон стварању једне јужнословенске државе, које ће пропатити коментаром којем се мало шта може приговорити. „У теоријама о односу нација и вера на Балкану стално је закључивао да ће стварање југословенске заједнице око Србије, бити само покушај да се оживи ‘више Северних Ирски’. Југославија би тако била ‘вештачка нова држава’. То упозорење није било лишено далековидости, али му је – вели Екмечић – слаба страна у превиђању да је у сваком политичком и државном разграничењу Балкан и без тога увек био ‘више Северних Ирски’. И да се југословенска држава не створи, него нађе

29 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. 2, стр. 671.

неко уситњеније решење, иредентизам и магнетско оптерећење свести историјским правом, сваку од тих граница претвара у трајно разбијште. Нестабилност би без Југославије била далеко већа и за собом повлачила далеко више европских противречности интереса, које јој не би дозвољавале да се смири. Британски је интерес био да се прихвати стварање малих држава, уколико је било немогуће да се око Аустрије очува једна јача федерација, под њиховим утицајем.³⁰

У време када Србија иступа с Нишком декларацијом, ниједна од великих савезничких сила 1914. није давала сагласност да Србија свој рат заврши југословенским уједињењем. Нико није полазио од интереса балканских народа нити од апстрактне правичности према којој би се кројила решења, него настоје да будући облик државног организовања на јужнословенском простору ускладе са својим интересима у Европи. Да би настала југословенска држава, Србија је морала водити оружани рат против својих непријатеља и дипломатски рат против савезника.³¹ За југословенску државу поведена је опсежна борба, не само на војним и дипломатским фронтима. На конструисању југословенске платформе уједињења, поред политичара и дипломата, ангажовани су делатници из подручја науке. Александар Белић и Јован Цвијић узели су на себе изналажење лингвистичких и антрополошких чинилаца, који би указивали на заједнички етнички корен Јужних Словена и из којих би се изводило јединство Југословена. Није се часило, већ почетком септембра 1914. године започео је организован рад на уобличавању југословенског програма.³² Оправданост југословенског уједињења требало је то поткрепити статистичким, етнографским, антропогеографским и историјским образложењима. И још дати доказ да постоје све економске и политичке претпоставке за стварање државе која би била способна за самосталан живот. А кључно у свему је идеја да се ради о „једноплеменском народу“, који са становишта своје историје, језика, књижевности и културне баштине испуњава све услове у погледу стварања независне политичке заједнице с атрибутом националне државе.

30 Исто, стр. 732.

31 Исто, стр. 700.

32 Ђорђе Станковић, *Србија и стварање Југославије*, Београд, Службени гласник, 2009, стр. 59.

Историјска основа југословенства налазила се у убеђењу да јужнословенски народи представљају једну етничку заједницу, онемогућену политичким насиљем да се конституише као национална целина. Подлога тој идеологији заснивала се на поставкама о језику као чиниоцу бивања нацијом.

Етничка измешаност била је један од главних аргумената за државно јединство Југословена. Како разрешити национално питање на простору где не постоје јасно омеђене територије, попут Шведске и Норвешке. То се нарочито односи на разграничење Срба и Хрвата, а српско-хрватски односи су основно питање Југославије, било да се посматра настанак или нестанак. Полазећи од језика, југословенски опредељени људи налазили су да граница између Срба и Хрвата не постоји, а када би се повлачила по религији, због велике измешаности, било би је немогуће повући. Све више је истицана теза о једном народу са три имена, како би се стварање југословенске државе легитимисало правом националности, а нарочито након што је амерички председник Вудро Вилсон увео право на самоопредељење као принцип обликовања послератног поретка.

Има само један превид у овим размишљањима, наша верска подељеност. Јован Скерлић, полазећи од тога да је највећи непријатељ југословенског јединства верска подвојеност, говорио је: Први корак ка нашем народном јединству то је верска равнодушност, једновремено свестрано слабљење верског осећања. И са те тачке може се рећи: југословенска идеја, српскохрватска народна мисао, или ће бити антиклерикална, или је неће бити³³. У основу југословенске идеологије о јединственој националној држави уграђена је фатална омашка, везана за улогу религије у југословенским друштвима. Комотно можемо рећи да је овај превид учињен свесно. „Сви који су учествовали у стварању нове државе, не само да су полазили од Скерлићеве филозофије да је свеобухватан и синхрони напредак верске равнодушности у народу једини услов за њено стварање и постојање у будућности, него су се и понашали тако као да је та равнодушност већ постала историјска тековина.“³⁴

33 Јован Скерлић, *Слободна мисао у Србији (1911)*, Сабрана дела VII, Београд, 1964, стр. 267.

34 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије*, стр. 672.

До дана данашањег остало је да лебди питање: како и зашто се Пашић приволео југословенском програму? Најчешћи одговори упућују да разлог треба видети у изласку Русије из рата, чиме је могућност потпуне реализације српског програма постала немогућа. И за изградњу и за разградњу било је нужно потискивање Русије, њено урушавање као геополитичке силе. Сукоб између југословенске и великосрпске опције није ескалирао, став је Милорад Екмечић, само зато „што је са сцене сишла царска Русија, а она не би олако посматрала овај обрачун, нити га олако узимала“.³⁵ Решење српског и југословенског питања није могло проћи без руске владе. „Уместо подршке програму уједињења са Хрватима и Словенцима, она је своју помоћ увек ограничавала на оквире Велике Србије.“³⁶

Таквог мишљења био је и Ситон Вотсон: „Југославија има да захвали свој постанак једној од највећих катаклизма у историји света“,³⁷ подразумевајући под катастрофом, колико сам светски рат, толико и Октобарску револуцију у Русији, тврдећи да царска Русија никад не би допустила стварање велике државе на Балкану, која не би имала православни карактер. Уз склоност да се безрезервно подржи ширење и јачање Србије, Русија је била несклона стварању било какве Југославије и оном што је Созонов назвао ‘мешањем православног и католичког вина’. И још ће недосмислено додати како „Пашићева група не би никад попустила и изишла на сусрет, да није услед пада старог режима у Русији, изгубила главни ослонац на страни...“.³⁸

С падом Русије 1917, идеја Велике Србије, изгубила је свог покровитеља и могућност реализације. Томе су биле несклоне све друге велике силе, те је руска подршка била неопходна. Како каже Г. Н. Трубецки: „Руски интерес дозвољавао је јачање Србије и са тог становишта наша безрезервна подршка у остваривању њеног националног уједињења са Србима из Аустрије била је унапред загарантована. Србима је, наравно, подршка Русије била од велике важности јер остали наши

35 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, стр. 111, 112.

36 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*, књ. 2, стр. 732, 733.

37 Роберт Ситн-Вотсон, *Како је постала Југославија-Нова Европа*, бр. 13, Загреб, 1926, стр. 68.

38 *Исто*, стр. 69.

Савезници, Француска и Енглеска, нису могли тако жарко да се заузму за ту ствар; они су чак могли да покажу подозрење према претераној тежњи за разбијањем Аустро-Угарске и прекомерним јачањем Србије са изласком на Јадран.³⁹

И међу западним савезницима било је говора о територијалном проширењу Србије. Најдаље је у понуди Србији да за уступање области у Македонији добије компензације на западу отишла Енглеска. Едвард Греј је предлагао да се Србији, уколико учини уступке у Македонији, гарантује подела територије јужно од Драве и Дунава, на запад до Загреба, затим јадранском обалом од Ријеке до св. Ивана Медованског, изузев делова који су обећани Италији. Тако би се помогло „уједињење Србије с Јужним Словенима Аустро-Угарске, под једним увјетом да то хрватски народ буде изричито желио“.⁴⁰ Али то је онда Југославија, или, још боље, ни Велика Србија ни Југославија. Сачувана је једна забелешка Николе Пашића у којој он објашњава зашто је одбио савезничку понуду о стварању такве „Велике Србије“. „Председник српске владе, стоји у белешци, није имао право да дезавуише одлуке Народне скупштине и озваничене ратне циљеве Србије, није имао право да ствара државу која не би била у функцији интегралног решавања ни српског нити југословенског питања и последњи главни аргумент био је ‘да би се таква Велика Србија војно и економски исцрпљивала следећих педесет година у борби са Хрватима и Мађарима (око милион становника) који би тежили уједињењу са својом матицом, да Србија не би могла остати по страни а да не помаже Србе који би остали изван те државе (на Банији, Кордуну, Лици, Далмацији – оп. Ђ. С.) и што нико не говори о судбини Баната којег Румуни траже до Београда и уз (sic!) неизвесност шта ће после рата добити Италија и где, а шта Бугарска ако се преокрене’.“(sic!)⁴¹ Исти Едвард Греј, који је 16. августа Пашићу нудио „Велику Србију“, 30. августа предлагао је Франу Супилу, уколико на то пристане Србија, да се Енглеска заложи за „самоопредељење Босне и Херцеговине, Славоније, јужне Далмације и Хрватске“. А за сваку од ових понуда, да би јој се приступило, неопходно је растурање

39 Григорије Н. Трубецки, *Рат на Балкану 1914-1917 и руска дипломатија*, Београд, Просвета, 1994, стр. 69

40 Ђорђе Станковић, *Србија и стварање Југославије*, стр. 90.

41 *Исто*, стр. 97.

Аустроугарске о чему у то време нико није ни мислио. Тако да ове противречне изјаве говоре само о неискрености даваоца.⁴²

Делегација Народног вијећа дошла је у Београд с Напутком у којем су били садржани услови уједињења, предвиђајући да коначна одлука о организацији будуће државе припада свеопштој народној скупштини која ће бити донета квалификованом, односно двотрећинском већином. Уставотворна скупштина имала је да донесе устав, одреди облик владавине и унутрашњег државног уређења. Напутак је предвиђао да се конституанта састане најкасније шест месеци по закључењу мира, а до њеног сазива извршну власт би имао краљ, а законодавну Државно вијеће састављено од чланова Народног вијећа, Југословенског одбора и одговарајућег броја представника Србије и Црне Горе. Избори за уставотворну скупштину били би у надлежности Државног вијећа. Римокатолички епископад стао је иза Народног вијећа чији су представници отишли у Београд, дајући му подршку и изражавајући наду да ће нова држава признати права римокатоличке цркве и уредити односе са Ватиканом. Италијанска експанзија и унутрашња анархија били су разлог да пристигла делегација одустане од погађања, призна монархијски облик владавине и династију Карађорђевића.

Уједињење Срба, Хрвата и Словенаца проглашено је 1. децембра 1918. године. Прокламацију у име делегације Народног вијећа СХС, сачињену од 28 чланова, прочитао је лекар Анте Павелић, на самом почетку казавши: „Ваше Краљевско Височанство! Осјећамо се сретнима, што у име Народнога Вијећа Словенаца, Хрвата и Срба можемо да поздравимо Ваше Краљевско Височанство у престоници ослобођене Србије, као врховног команданта побједоносне народне војске, која је у заједничкој борби с војскама моћних савезника створила увјете за извршење великог дјела нашега народног уједињења“⁴³; завршивши поклицима краљу Петру, престолонаследнику Александру, уједињеном српско-хрватско-словеначком народу и новој држави. На то је одговорио престолонаследник Александар, рекавши да је тим актом

42 *Исто*, стр. 93.

43 Фердо Шишић, *Документи о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1914-1918*, Загреб, 1920, стр. 280.

„коначно проведено у дело оно што су најбољи синови наше крви, све три вере, сва три имена, с обе стране Дунава, Саве и Дрине, почели припремати још за владе блажене успомене мога деде Кнеза Александра I и Кнеза Михаила оно, што одговара жељама и погледима мога народа, те у име Његова Величанства Краља Петра I проглашавам уједињење Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.“⁴⁴

Актом уједињења није стављена тачка на југословенско уједињење. У јануару 1919. године делегација Краљевине СХС дошла је на међународну мировну конференцију у Паризу с превасходним задатком да издејствује међународно признање нове државе. На конференцији су били акредитовани као делегација Србије, зато што велике силе још нису донеле одлуку о судбини државе проглашене 1. децембра 1918. године. У фебруару 1919. Уследило је признање новог субјекта међународног права од стране САД, а у јуну и од стране Велике Британије и Француске.

Међународни поредак створен у Версају настојао се легитимисати правом на самоопредељење, које је Вилсон дефинисао у јануару 1918. У 14 тачака, као одлучујући критеријум код политичког организовања у средњој, источној и југоисточној Европи. Сваком народу је требало дати право да створи националну државу на основу језичко-етнографских мерила.

Мировним уговорима у Версају 1919. створен је, на простору од Балтика до Јадрана, појас националних држава с либерално-демократским поретком, који је, како се говорило, требао представљати санитарни кордон, с једне стране према болшевичкој Русији и, с друге, према ревизионистичким захтевима Немачке.

4. ПОДНЕТИ ИСТОРИЈУ

Мало је политичких питања, судбинске или споредне важности, а да се Срби нису поделили у партије. Стварање Југославије било је један од ретких тренутака када се не

---

44 Исто, 282.

могу запазити српске поделе, тешко је уочити дисонантне тонове на тему за и против Југославије. Претходна искуства, везана уз живљење у једној малој држави, појачана ратном траумом, била су плодно тло настанку једног ентузијазма за југословенску државу. „Југославија је за многе постала шифра за један бољи живот у достојанству, миру, слободи и благостању. Нова држава почела је с огромним еуфоричним надама у будућност.“⁴⁵ Али ће се зато делити у Југославији, по свим питањима која су долазила на дневни ред: шестојануарска диктатура, реорганизација Југославије 1939-41, унитаризам или федерализам, монархија или република, опстанак или ампутација.

У југословенској држави Хрвати су се груписали у један фронт, исто Словенци и муслимани. Љуба Стојановић је писао: „Једино су Срби остали негруписани и поцепани на више странака са тобожњим засебним политичким програмима. Али су ти програми само на хартији, јер и у тим појединим странкама нема јединства идеја, и зато досад начин нису показале да желе и да могу остварити програм који су себи истакле. Па не само то. Код Срба се показује у последње време једно веће и опасније зло и по Србе и по државу. Наиме, ‘пречани’ су почели да стварају посебан фронт против ‘Србијанаца’, и ако се ово стање продужи, он ће се и остварити, и то би било највеће зло које би нас могло снаћи.“⁴⁶ Српски владајући кругови, на другој страни, пристали су на стварање Бановине Хрватске у чијим границама је остало око милион Срба, без да им осигурају било какву заштиту у виду аутономије. Они су то примили као издају матице. Најрадикалнији облик добиће поделе настле под окупацијом.

Расправа о судбини српског народа у Југославији постала је у постјугословенском времену општа, ушла је у све слојеве народа, као што увек бива у временима пораза кад се постављају она вечита питања: ко је крив и шта да се ради и којим путем кренути? Дакле, извор нових цепања. После сваког пораза следи разочарење услед којег једни бивају увређени, а други постају заједљиви. Појављују се стручњаци за историју која се није догодила, по принципу шта би било да је било. Било је оно

45 Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. Веку*, Београд, Клио, 2013, стр. 99.

46 Љубомир Стојановић, *Срби и Хрвати*, Београд, Штампарија „Тучовић“, 1928, стр. 3, 4.

што је морало бити. Српској историји не смета онај јуриш који је започео низ врлети Кајмакчалана и досегао Караванке. Било је у томе подухвату нечега титанског. „А борити се титански против немогућности, ако и јесте лудост, бар није срамота, и ако нас историја осуди због тога, стидити неће нас се никада.“⁴⁷

„Ко смо ми да критикујемо своје претке у чија смо се дела уклопили“. Ово питање које је поставио Арнол Тојнби, увек треба имати на уму. Поготову наш данашњи нараштај; и кога ми да прекоревамо? Југославију су стварали они који су газили Албанију, обнављали они који су газили Игман. У тим нараштајима није било куће која није оплакивала своје мртве, лечила рањенике, чувала богаље. А у овом нашем поколењу тешко да има породице која нема свога дезертера.

У септембру 1916, за време заседања Скупштине на Крфу, на примедбе једног посланика како Србија не истиче пред Савезницима своје жртве, Пашић је, према сведочењу Карла Сфорце, одговорио: „Зар би требало да непрестано на сав глас трубимо о жртвама нашег народа? Мислим да начин на који је он понео свој крст и извршио своју дужност говори довољно сам собом; ми бисмо се понизили када бисмо се тиме хвалили по престоницама Антанте.“⁴⁸ Зар ова лекција не важи и данас?

Историју треба поднети.

Литература

Бремер Томас, *Крст и Кремљ: мала историја Православне цркве у Русији*, Београд, Алтера-Просвета, 2012.

Екмечић Милорад, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд, Просвета, 1990.

Екмечић Милорад, *Стварање Југославије 1790-1918*, Београд, Просвета, 1989.

Екмечић Милорад, *Срби на историјском раскришћу*, Београд, Српска књижевна задруга, 1999.

47 Лаза Костић, *О политици о уметности I*, Нови Сад, Матица српска, 1990, стр. 45.

48 Карло Сфорца, *Никола Пашић и уједињење Југословена, ратне и дипломатске успомене*, Београд, Геца Кон, 1937, стр. 284, 285.

Живојиновић Р. Драгољуб, *Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914-1920*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995.

Костић Лаза, *О политици о уметности I*, Нови Сад, Матица српска, 1990.

Пашић Никола, *Слога Србо-Хрвата*, Београд, Време књиге, 1995.

Павловић Миливој, *Проблеми Јужног Словенства*, „Дело“, књ. 72, Ниш, 1915. Попов Нил, *Русија и Србија*, Београд

Петрановић Бранко, *Југословенско искуство српске националне интеграције*, Београд, Службени лист СРЈ, 1993.

Ситн-Вотсон Роберт, *Како је постала Југославија - Нова Европа*, бр. 13, Загреб, 1926.

Скерлић Јован, *Слободна мисао у Србији (1911)*, Сабрана дела VII, Београд, 1964.

Станковић Ђорђе, *Србија и стварање Југославије*, Београд, Службени гласник, 2009.

Станковић Ђорђе, *Никола Пашић, савезници и стварање Југославије*, Зајечар, Задужбина Никола Пашић, 1995.

Стојановић Љубомир, *Срби и Хрвати*, Београд, Штампарија „Ђуцовић“, 1928.

Сфорца Карло, *Никола Пашић и уједињење Југословена, ратне и дипломатске успомене*, Београд, Геца Кон, 1937.

Хантингтон Самјуел, *Сукоб цивилизација*, Подгорица, ЦИД, 1998.

Трубецки Н. Григорије, *Рат на Балкану 1914-1917 и руска дипломатија*, Београд, Просвета, 1994.

Трумбић Анте, *Двије политике*, Сплит, 1923.

Чалић Мари-Жанин, *Историја Југославије у 20. веку*, Београд, Клио, 2013.

Шишић Фердо, *Документи о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1914-1918*, Загреб, 1920.

Djuro Bodrozić

SERBS AND YUGOSLAVIA: SPLIT NATION IN A DIVIDED COUNTRY

Resume

The terms of splitted and divided countries, given in the title of the paper, are found in the work of Samuel Huntington. Divided countries are countries whose borders include nations which belong to different cultures, and the base of each culture is given by it's religion. The divided countries face great almost insurmountable difficulties in maintaining their unity, which is possible only under conditions of authoritarian ruling based on atheistic ideology. A shattered country - unlike a divided one - has one predominant culture that places it in a civilization frame, but its leaders want to move it to another culture. In the shattered country, the main differences are the foreign-political orientation of the country, and less of the economic system and state structure. With this work we point out that the history of Serbs in Yugoslavia, globally speaking, represented the history of the split nation in a divided country. South Slavic division came from different religions and different historical traditions of the Yugoslavian people.

We point to the current state of discussion on the subject of the Yugoslav state, especially in historiography. History, no matter how historians refer to scientific methodology and objectivity, always represents a policy applied to the past. The current political moment prevails over a critical approach. The thesis about Yugoslavia as the "artificial" and "creation of Versai", created exclusively by the will of the powerful countries, repeats, and therefore legitimizes, the attitude of its, since the beginning, enemies and destroyers. Claiming that Yugoslavia was created exclusively by the will and efforts of its people represents a misapprehension. However, claiming that such type of will was not present in any way, both amongst Serbs and other South Slavic nations, is no less a mistake.

Keywords: *Serbia, Great Serbia, Yugoslavia, Serbs, Croatsians, language, religion.*

* Овај рад је примљен 5. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. априла 2019. године.